

פינס 1961

15/45

פרספקטיבות של מחאה

בגוף העץ: זוכי פרס פינס לגרפיקה ישראלית סדנת ההדפס, ירושלים

יעקב פינס היה אמן שעיקר יצירתו בחיתוך־עץ, אספן של אמנות ממזרח אסיה ומורה ב"בצלאל". בדמותו הוא מגלם את האתוס של המהגרים היהודים מגרמניה שהגיעו לפלשתינה בשנות ה־30 ושאלו ליצור כאן אי של תרבות אירופית.

בזיכרונותיו מהקסטר, עיירת הולדתו שבחבל נורד ריין וסטפליה, כתב פינס על ילדות מאושרת בחיק הטבע, כששוטט לבדו ונזהר שלא להפר את השקט. כבר אז החל לצייר, ובגיל 14 החליט להיות אמן. משימה שאפתנית זאת לא נשאה חן בעיני אביו הוותרינר, אך בין כה וכה נקטעו התכניות כולן עם עליית הנאצים. אף שהקסטר היתה מקום מבודד ובו יהודים מעטים, הצליחו הנאצים לקנות השפעה בקהילה הסגורה והליברלית באמצעות הסברה נמרצת. הורי פינס מילטו את ילדיהם, אבל נשאלו בעיירה עד אחרי ליל הבדולח, שלא פסח על בית־הכנסת היחיד במקום. לאחר מכן, נכלא האב בבוכנוולד, ב־1941 גורש עם אשתו, אם פינס, לגטו ריגה, וסופם שנשפו שם.

פינס עלה לארץ־ישראל ב־1936 כחבר הקבוצה החלוצית "שיבולת". חמש שנים אחר־כך התיישב בירושלים והתגורר בה עד פטירתו. בראשית שנות ה־40 הוא למד ב"סטודיו" של יעקב שטיינהרט, שהיה דמות חשובה בזרם האקספרסיוניסטי בברלין. שלא כמו מורו, לבו של פינס לא נהה אחר נופי העיירה הגלותית, והוא לא ניסה למצוא אותם בסמטאות ירושלים. להפך, הוא סלד מסימבוליזם יהודי והעדיף מראות טבע או נושאים בעלי מוסר השכל. עקבות האקספרסיוניזם הגרמני שלאורו התחנך ניכרים ביצירותיו, בצד השפעה ממזרח אסיה שחלחלה אליהן מסוף שנות ה־40, כשפינס החל לאסוף הדפסי־עץ יפניים. יחד עם חבריו, האמנים ה"ייקים" אנשי העלייה החמישית, הוא היה ממקימי בית האמנים בירושלים. הוראתו במחלקה לגרפיקה ב"בצלאל" משנות ה־50 ועד סוף שנות ה־70 התאפיינה בקפדנות ובשאיפה לדיקור הרעיון והביצוע.

ידיד מסור של מוזיאון ישראל ושל סדנת ההדפס היה פינס. כבר בשנות ה־50 תרם מיצירותיו ומיציאות אחרים לבית־הכנות שהתפתח לצד "בצלאל", ומכאן ואילך התמיד והעשיר את אוסף המוזיאון. עם מותו, זכה המוזיאון באוסף האמנות שלו ממזרח אסיה שנבנה במשך כשישים שנה. לסדנת ההדפס ירושלים תרם פינס לוחות רבים של חיתוכי־העץ שיצר ושהקפיד לשמור ולתעד. בשנת 2004 הוצגה שם תערוכת־יחיד שלו, ובה מתווים וחיתוכי־עץ שהכין למיכאל קולהאש מאת היינריך פון קלייסט. היתה זו מהדורה שנייה מהלוחות, שהדפסיה הראשונים שימשו אירוס לספר אשר ראה אור ב־1953 בהוצאת תרשיש. כחמישים שנה לאחר

יעקב פינס, ישראלי ויליד גרמניה, 1917-2005 מימין: מתווה למחול המוות, 1957, דיות, צבעי מים, גרפיט והדבק [תיכון], 700x997 מ"מ משמאל: מחול המוות [הדפסת ניסיון], חיתוך־עץ צבעוני, הדבק ודיות [תיכון], 1957 הלוח: 600x1000, הגיליון: 700x1000 מ"מ מתנת האמן, ירושלים

מכן קובצו ההדפסים האלה בספר־אמן שהוציאה הסדנה. ב־1985 הציג פינס את חיתוכי־העץ שלו בתערוכת־יחיד מלווה בקטלוג מקיף במוזיאון ישראל. את אוסף האמנות ממזרח אסיה הציג במוזיאון פעמיים, ב־1980 וב־1994, באופן שחשף את התפתחותו, ואולם, עיקר עיזובו האמנותי שמור כיום במוזיאון המוקדש ליצירתו בעיירת הולדתו הקסטר שבגרמניה.

ציון מאה שנה להולדתו של יעקב פינס הוא עילת שלוש התערוכות בבית טיכו ובסדנת ההדפס. זו שבבית טיכו מתמקדת במבחור מיצירותיהם של אמני האקספרסיוניזם הגרמני השמורות באוסף המחלקה לרישומים ולהדפסים במוזיאון ישראל, ובעיקר באלה של חברי קבוצת "הגשר". השפעתן העמוקה על יצירות פינס המוצגות לצדן מדימה את הקשר המורכב של האמנים יוצאי גרמניה למולדתם; הם מחו על בגידתה באמצעות הכלים האמנותיים ששאבו מהמורשת התרבותית שלה.

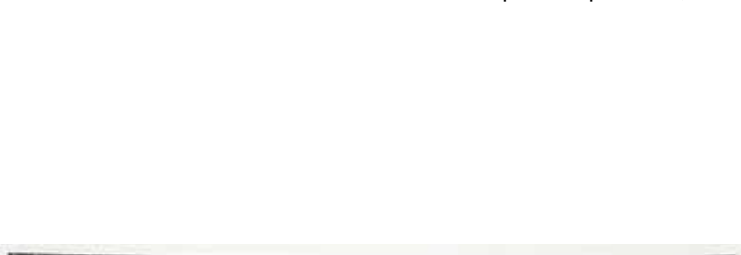
אמנים אלה, ועמם גם אספנים וחובבי אמנות, הגיעו לארץ־ישראל בעקבות התחזקות הנאצים וממניעים ציוניים. הם התקבצו בירושלים סביב "בצלאל" ובית־הכנות שלו והפיחו בהם חיים, ברוח אחרת, שונה מאוד מהרוח שנשבה בין כותלי המוסד הזה לפנייהם. האירופאים שנתלשו ממקומותיהם תרמו לבית־הכנות את אוצרות האמנות שלקחו בחופזה במטענם, רובם יצירות על נייר. הם עשו זאת מנדיבות ומהכרה בחשיבותו של אוסף ציבורי, ויתכן שגם מרצון להתרחק מעט ממשא התרבות שהכזיבה. האוסף שהתגבש הוא לפיכך אוסף של זיכרונות, כמו תצלומי משפחה דהויים, וסיפור התערוכה הוא גם סיפור של הגירה כפויה ובנייה מחדש.

רעיה בר־אדון, ישראלית, נולדה ב־1939 מרדף בחשיכה, חיתוך־לינולאום, 1980, 480x240 מ"מ אוסף האמנית, חופית

שתי התערוכות שבסדנת ההדפס הן "פרספקטיבות של מחאה" והתערוכה של זוכי פרס פינס לגרפיקה ישראלית. בראשונה מוצגות עבודות מאת רעיה בר־אדון, משה הופמן, אבנר כץ, שמעון צבר וגרשון קניספל, בני הדור השני של אמני חיתוך־העץ בארץ. יצירתם עוסקת בדרך־כלל בביקורת ובמחאה הרווחות בחיתוכי־העץ המודרניים, והם עוקבים אחר דור המייסדים: מרשל ינקו שיצר הדפסים דאדאיסטיים בשנות העשרה של המאה הקודמת, יוסף בודקו שגייש בין האקספרסיוניזם הגרמני לעיירה היהודית בפולין, ולודוויג שוורץ ויעקב אייזנשר שהושפעו אף הם מן האמנות הגרמנית, וראובן רובין שיצר ב־1923 את סדרת "מבקשי אלוהים" המתמקדת במתח שבין היהודי הגלותי ליהודי החדש. נוסף על שטיינהרט ופינס, שהנחילו את מורשת חיתוך־העץ לתלמידיהם בירושלים, לימדו את התורה גם רודי להמן ומירון סימה, פאול ק' הניץ, אריה אלואיל שיצר גם חיתוכי־לינולאום ואמנים נוספים יוצאי מרכז אירופה. הם העלו את קרנה של הטכניקה והעמידו תלמידים הרבה. בזכות פשטותם, נגישותם והתפוצה הגדולה של תוצריהם, היו חיתוכי־העץ וחיתוכי־הלינולאום דומיננטיים בקרב יוצרים רבים, בהם בני ההתיישבות העובדת, שניצלו את כוחה האקספרסיוני של הטכניקה כדי להביע את הלכי־הנפש ואת האידיאולוגיות שהם דגלו בהן.

אף־על־פי־כן, חיתוך־העץ לא כבש את קדמת הבמה של האמנות הישראלית, ובעשורים הראשונים לקום המדינה אף נדחק לשוליה בשל הפיגורטיויות והסיפוריות המאפיינות אותה. אלה לא עלו בקנה אחד עם "ההפסטה הלירית" של קבוצת "אופקים חדשים" ששלטה בזירת האמנות מסוף שנות ה־40 עד ראשית שנות ה־70. בשנות ה־60 וה־70 היה משה הופמן מן האמנים היחידים שייצרו בטכניקה זאת. באוטוביוגרפיה שלו, *שיר הלל לקריית היובל*, הוא מוצר על היעדר דרשיח עם יוצרים בתחום ועל כך ש"אמנות חיתוך־העץ הולכת ונעלמת או נמצאת בתקופת שפל איומה". כמו רעיה בר־אדון ואבנר כץ גם הוא למד אצל שטיינהרט ופינס ב"בצלאל".

הילה בן ארי, ישראלית, נולדה ב־1972 מסדרת "שבע חזרות", חיתוך־עץ, 2017, 1075x785 מ"מ סדנת ההדפס, ירושלים

התערוכה השנייה בסדנת ההדפס, "בגוף העץ: זוכי פרס פינס לגרפיקה ישראלית", מגלה שמאז אותם ימים היתה עדנה לחיתוך־העץ. התערוכה מציגה את עבודותיהם של הילה בן ארי, אסף בן מנחם, אלכסנדר ווז'יק, אורית חופשי ואלכס קרמר - חמשת זוכי הפרס המוענק מדי שנתיים במוזיאון ישראל. אסף בן מנחם מעמיד יצירות מונומנטליות שבמרכזן דמויות מעוותות המגיבות בזעם לסבל האנושי. אורית חופשי יוצרת עבודות ומיצבים גדולי־ממדים מלוחות עץ ומן ההדפסים היחידאיים שלהם שעוסקים במציאות הנוכחית ובתהפוכות ההיסטוריה. בחיתוכי־העץ של אלכס קרמר, שיוצר גם בתחריט ובהדפס־רשת, מתלכדים החומר, הפעולה האמנותית וגוף האמן לכדי נגיעה בכוח החיים, התנועה והקו. אלכסנדר ווז'יק יוצר חיתוכי־עץ דחוסים ועזי־מבע בהשפעת המורשת האמנותית הארוכה של הטכניקה. הילה בן ארי היא אמנית רבת־חומית, שמשלבת בעבודתה את טכניקות התצריב וחיתוך־העץ, ועוסקת במתח שבין השלם לחסר ובין המוגבל לחופשי, בהקשר של הגוף האנושי. כל אחד מהאמנים פורש בתערוכה מהלך צורני ותוכני של יצירתו בעזרת עבודות חדשות וישנות, ועבודות כולם מבהירות עד כמה חיה מסורת חיתוך־העץ באמנות העכשווית.

מוזיאון ישראל, ירושלים | סדנת ההדפס, ירושלים

התערוכות והדפסות בנידיות קרן בית טיכו, עיריית ירושלים ומשרד התרבות והספורט

אירופה: הרהורים - יעקב פינס והאקספרסיוניזם הגרמני | בית טיכו | אביב תשע"ז-תשתי תשע"ח (אפר-אוק' 2017) האוצרת: רונית שורק | עיצוב התערוכה: מיכל אלדור

פרספקטיבות של מחאה

בגוף העץ: זוכי פרס פינס לגרפיקה ישראלית סדנת ההדפס, ירושלים | אביב-קיץ תשע"ז (אפריל-יוני 2017) | האוצרים: אריק קילמניק ואירנה גורדון

עיצוב הדפסת: הילה ציון-אברהמי | עריכה: תמי מיכאלי | צילום: אלי פזונה. דורון בראון וסדנת ההדפס, ירושלים © מוזיאון ישראל, ירושלים; סדנת ההדפס, ירושלים 2017. כל הזכויות שמורות

מאחור: יעקב פינס, טייל בהרים, חיתוך־עץ צבעוני, 1961, 67x430 מ"מ, אוסף מרתא לבנשטיין, רעננה